ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
ADRIAN CIOROIANU - Universitatea București
MONOK ISTVÁN - Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest
IOAN OPRIȘ - Universitatea „Valahia", Târgoviște
ION CÂRJA - Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
COSMIN BUDEANCĂ - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Colegiul de redacție:

TUDOR ROȘU - redactor șef
IOANA URSU - secretar de redacție
ADINA BOGDAN - membru
DIANA CIUGUDEAN - membru
MARIUS CRISTEA - membru
SIDONIA OLEA - membru
DRAGOȘ URSU - membru

Adresa de corespondență:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com, www.mnuai.ro

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor. Materialele nepublicate nu se restituie autorilor.

© 2026 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 871X
ISSN-L – 2247 – 871X

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***HISTORIA & PATRIMONIUM***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: DRAGOȘ URSU, IOANA URSU
Realizare copertă și prelucrare imagini: ANCA DREGHICIU
Corectură: IOANA URSU
Traducerea rezumatelor şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

SUMAR
CONTENTS - SOMMAIRE - INHALT

HISTORIA RECENTIORUM AEVORUM ATQUE HODIERNA

IOAN OPRIȘ, Despre desăvârșirea demersului unionist (1914-1920) / *On Carrying Out the Unionist Movement (1914-1920)* 1

DUMITRU-CĂTĂLIN DRĂGHICI, Apărarea pasivă în România interbelică. Organizare, reglementare și funcționare în Ținutul Mureș (1938-1940) / *Passive Defence in Interwar Romania. Organization, Regulation and Operation in the Mureș Region (1938-1940)* 35

BIOGRAPHIAE

RĂZVAN MIHAI NEAGU, Filantropia ca mod de viață. Între Reghin, Sibiu, Szolnok și Turda. Date despre viața și activitatea unei personalități greco-catolice uitate: Iuliu Bardoși (1840-1915) / *Philanthropy as a Way of Life: Between Reghin, Sibiu, Szolnok, and Turda. Data About the Life and Activity of a Forgotten Greek-Catholic Personality: Iuliu Bardoși (1840-1915)* 53

GABRIEL HOZA, O inimă între două lumi. Episcopul Iuliu Hossu în corespondența cu familia / *A Heart Between Two Worlds. Bishop Iuliu Hossu in Correspondence with His Family* 99

NICOLAE TEȘCULĂ, Preoți români în satele de la Izvoarele Hârtibaciului la începutul secolului XX / *Romanian Priests in the Villages of Hârtibaciu Springs at the Beginning of the 20th Century*.....125

HISTORIA CULTURALIS

SILVIU-IULIAN SANA, Date noi despre două tipărituri din secolele XV și XVI în colecțiile Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai" Bihor/ *New information about two prints from the 15th and 16th centuries in the collections of the "Gheorghe Șincai" Bihor County Library*.....135

DANIELA DUMITRESCU, Conștiința națională în teatrul românesc în secolul al XIX-lea / *National Consciousness in 19th-Century Romanian Theatre*.....149

ADRIANA ȚUȚUIANU, Câteva considerații asupra portului popular din zona Munților Apuseni (Județul Alba) / *Some Considerations on the Folk Costume in the Apuseni Mountains Area (Alba County)*.....159

MUSEOLOGIA ET PATRIMONIUM

MIRCEA GLIGOR, Crucea-troiță ca simbol / *Roadside Shrines and Wayside Crosses as Symbols*……193

TUDOR ROȘU, Temnița lui Crișan / *Crișan's Confinement Site*……233

DRAGOȘ URSU, Destinul portretelor votive ale regilor Ferdinand și Maria din Catedrala Încoronării: noi contribuții documentare / *The Fate of the Votive Portraits of Kings Ferdinand and Maria in the Coronation Cathedral: New Documentary Contributions*.....245

IOANA URSU, Reorganizarea expozițională a Muzeului Unirii din anul 1968: pregătirile pentru semicentenarul Unirii / *The Reorganisation of the Exhibitions at the Museum of the Union in 1968: Preparations for the 50th Anniversary of the Great Union of 1918*.....259

RECENSIONIS

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026 (Tudor Roșu).....279

Árpád Róbert Berekméri, Edina Gordán, *Kollégiumból a halálba! Szabó Árpád és Ágai László kollégiumi tanárok hadinaplói* / *Din colegiu la moarte! Jurnalele de război ale profesorilor Árpád Szabó și László Ágai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025 (Nagy József Gábor) 283

Lista autorilor */ Authors' list* ……...…… ….……287

Carmen Stînea, Petru Stînea, *Istoria primei comunități românești din S.U.A. Little Romania din orașul Cleveland, Ohio (1890-2025)*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, 2026, 286 p.

Volumul se deschide cu rubrica „În loc de prefață", o excelentă punere în temă a cititorului față de conținutul ce urmează, pornind de la experiența proprie a autorilor, emigrați în Statele Unite ale Americii în urmă cu 12 ani. Această experiență proprie, comprimată metonimic și nonșalant prin vorba ardelenească „fiecare cu America lui!", este evident recentă, dar modelează repere imuabile pentru contactul cu Lumea Nouă, într-un „război al lumilor" marcat de diferențe culturale majore. Clivajul social, viața în viteză, augmentarea instinctului supraviețuirii, babilonia etnică, exigența alterității etc. se vor fi plasat în același registru al impactului cu *the land of the free* și pentru românii ajunși aici în ultimul deceniu al veacului al XIX-lea, atunci când este plasat începutul prezentei investigații istoriografice.

Cartierul *Little Romania* din Cleveland, plasat aproape de Lacul Erie, a fost cea mai mare și mai longevivă zonă urbană românească, întemeiată de pe la 1890 de către generația de aur a imigrației românești în SUA, supranumită și generația „mia de dolari și drumul", formula ce sintetizează limpede expectanțele cu care românii au descins pe tărâm american. Autorii poziționează în context acest val de imigrație, vorbind despre așa-numita *the new immigration*, plasată de literatura de specialitate în deceniile 1890-1920. Aproximativ 18 milioane de oameni din estul și sud-estul Europei, oameni simpli, de proveniență preponderent rurală, s-au îndreptat spre marile orașe americane, pe fondul industrializării și nevoii de brațe ieftine de muncă. Pentru aceștia, America nu a fost aproape niciodată *the pot of God at the end of the rainbow*, întrucât nu se încadrau prototipului WASP (alb, anglo-saxon, protestant) care stăpânea, întrucâtva, America în urma primului val de imigrare, *the old immigration*.

Românii s-au îndreptat spre sectorul industrial, optând pentru statele din Nord: Ohio, Pennsylvania, Michigan, Illinois, Indiana. La vremea respectivă, Cleveland era al șaselea oraș ca mărime, după New York, Chicago, Philadelphia, Boston și St. Louis. Cleveland a beneficiat din plin de prezența unor importanți

oameni de afaceri și inventatori, care au determinat un ritm accelerat de înființări de noi fabrici, iar acestea au cerut combustibil și mână de lucru. Industria fierului și oțelului, producția de mașini, camioane, piese auto etc. au făcut ca orașul să aibă înregistrate 2.289 de stabilimente industriale la nivelul anului 1927. Creșterea populației a fost exponențială pe fondul lui *the new immigration*, cu 90% dintre *clevelanders* proveniți din Europa la nivelul anului 1910, și care puteau fi încadrați în 35 de grupuri etnice. Sursele menționează 6000 de români la 1930, dar autorii se pronunță cu scepticism față de veridicitatea acestora, lansând cifra de 10-12.000 (încă din 1919), întrucât statisticile par a fi mai degrabă înșelătoare în privința încadrării etnice a românilor ardeleni.

Românii și-au creat propriile enclave urbane, care au stârnit adesea teamă, ostilitate, dispreț și au generat numeroase întrebări. În Cleveland ei s-au stabilit în trei zone distincte ale orașului. Zona de vest cuprindea cu precădere români din comitatele Alba de Jos, Târnava Mare, Târnava Mică, Sibiu și Făgăraș și s-a dovedit a fi și cea mai longevivă astfel de enclavă. În această zonă, numită ulterior *Little Romania*, ei i-au dislocat pe irlandezii ce se îndreptau spre suburbii, odată cu creșterea statutului lor social. Locuințele ieftine și proximitatea locurilor de muncă au făcut ca numărul de români să crească exponențial. Integrarea lor a fost complexă. Pe de o parte, nu reprezentau o comunitate etnică mare comparativ cu celelalte, nu erau percepuți ca *heavy-drinkers*, creatori de probleme, mai degrabă respectau legea și erau inofensivi. Pe de altă parte, etichetele precum *greenie* (naiv, neexperimentat, neobișnuit cu legile și obiceiurile celorlalți), *dungy* și *dirty foreigners* (cu trimitere la murdărie și aspectul fizic) îi plasau într-o zonă simbolică la periferia societății. Însă, pe lângă efortul de asigurare a traiului individual, românii au reușit să se organizeze strălucit și la nivel colectiv: au ridicat biserici, au înființat ziare, au organizat societăți și cluburi, au susținut școli parohiale, au organizat manifestări culturale și patriotice.

Primul val al imigranților români a fost constituit de bărbați tineri, care ulterior și-au întregit familiile. O adevărată instituție a reprezentat-o fenomenul *boarding houses*, interpretat în românește ca „bort”, care a permis, pe modelul rezidenței (cu tot cu mâncarea zilnică) pentru o taxă nu prea mare, în case adesea suprapopulate (și câte 30 de români într-o casă în care anterior locuise o familie de 5-6 membri), ca numeroși imigranți români să poată trece cu stoicism peste primii ani ai șederii pe noul continent, până la identificarea unor variante mai fericite de integrare și viețuire.

Fără a mai insista asupra descrierii conținutului volumului, să spunem că acesta ia în calcul și alte mici afaceri românești, magazine, restaurant, saloane. Mai apoi, sub forma unor scurte istorii însoțite de pastile biografice, cartea vorbește despre sosirea primilor intelectuali români, precum Epamimonda Lucaciu, Nicolae Barbul, Ion Iosif Șchiopul și alții. Epocile ulterioare, până în prezent, continuă să fie investigate cu specificitățile lor, cuvintele și formulele

cheie pe care le putem enunța vizavi de această analiză fiind: identitate vs. alteritate, *second generation's dilemma*, integrare în societatea americană, destabilizarea coloniei *Little Romania*.

De o atenție aparte beneficiază bisericile românești din Cleveland, prezentarea deschizându-se cu Biserica Greco-Catolică *Sfânta Elena*, prima biserică românească ridicată în America. Începuturile acesteia se leagă de sosirea preotului Epamimonda Lucaciu în Cleveland la 1905, organizarea demersurilor construcției și așezarea pietrei fundamentale la data de 1 iulie 1906. Deja la data de 21 octombrie 1906, avea loc ceremonia de sfințire a acestui lăcaș. Mai departe, autorii Carmen și Petru Stînea punctează reperele ulterioare în istoricul Bisericii *Sfânta Elena*, numeroase dintre acestea fiind extrem de interesante, așa cum este, de pildă, momentul înființării în 1922 a Reuniunii Femeilor Sfânta Elena sau descrierea modalității de „completare a veniturilor parohiei" prin mesele ocazionale organizate de comitetul parohial și de reuniunea de femei, ori prin organizarea jocului *Bingo*, al cărui succes financiar a fost direct proporțional cu extinderea altarului bisericii și cu construirea unei noi sacristii. Din 2013 la această biserică-simbol slujește chiar unul dintre autorii volumului de față, Petru Stînea. Mai departe, cartea ne propune parcurgerea istoricului celorlalte lăcașuri de cult românești din Cleveland: Biserica Ortodoxă *Sfânta Maria* (sfințită în 1908), Biserica Ortodoxă *Buna Vestire* (1936) și Biserica Baptistă (fondată în 1910).

Având formatul unei sinteze caleidoscopice, volumul soților Stînea prezintă și istoria ziarelor și revistelor culturale românești: *Tribuna*, *Românul*, *America*, *Foaia poporului* și altele, apărute în Cleveland, fără a omite contextualizarea în peisajul întregii prese românești din SUA. Sunt luate apoi sub lupa istoricului societățile de ajutor reciproc și cultură, diverse cluburi și grupuri folclorice, iar un capitol aparte îl constituie vizitele unor importante personalități politice și culturale românești în Cleveland, de la Misiunea Patriotică Română din 1917 a lui Vasile Lucaciu, Ioan Moța și Vasile Stoica, la vizita principelui Carol în 1920, la George Enescu (1924), Nicolae Iorga (1930), Regele Mihai (1948), Nicolae Ceaușescu (1977) și Ion Iliescu (2003). Spre final, volumul prezintă valoroase pagini de istorie orală, avându-i ca respondenți pe mai mulți români născuți sau emigrați în *Little Romania* după 1930. Creații poetice româno-americane își găsesc și ele locul în paginile de final, iar anexele documentare surprind cele mai felurite episoade istorice, de la tema voluntarilor români din America în Primul Război Mondial la *Imnul Clubului Olteanul*. În fine, un consistent grupaj fotografic completează armonios conținutul de idei al volumului.

Tudor Roșu[*]

[*]Muzeul Național al Unirii Alba Iulia